

Sverrir Tómasson:

Norðlenski Benediktínaskólinn

Í þessum fyrirlestri hyggst ég gera grein fyrir íslenskri helgisagnaritun í nokkrum dýrlingasögum frá 14. öld. Ég nef kallað hana norðlenska benediktínaskólann, en helsti fulltrúi hans er Bergur Sokkason ábóti á Dunka-Þverá. Ég mun leitast við að lýsa nokkrum samkennum þessara sagna, einkum þó Nikulás sögu og um leið reyna að skýra þá breytingu sem verður á íslenskri helgisagnaritun undir lok 13. aldar og á 14. öld. Til þess að þetta verði unnt er jafnframt nauðsynlegt að minnst örflítið á íslenskt skólahalo á þessu tímabili og þá menningarstrauma sem þá hárust til Íslands.

Rannsóknir helgisagna frá þessum tíma hafa einkum beinst að skróðmiklum stíl þeirra og málari. Hér á eftir verður reynt að sýna hvernig upphafinn stíll helst í hendur við breytt viðhorf helgisagnaritarara til túlkunar á helgi dýrlingsins og hvernig útskýringar textans eiga að stuðla að tilbeiðslu.

Í inngangi mínum að Helgastaðabók sem út kom fyrir réttum þremur árum leyfði ég mér að kalla dýrlingasögur 2ja nafngreindra 14. aldar manna ásamt 5 helgisögum öðrum norðlenska benediktínaskólann. Þetta voru verk þeirra Bergs Sokkasonar og Arngríms Þrandssonar ásamt Tveggja postula sögu Jóns og Jakobs, Jóns sögu postula iv., Jóns sögu helga þ, Hagnúss sögu lengri og Tómas sögu erkibiskups ii.¹ Hér má bæta við Dunstanus sögu Árna Lárentíussonar og eru þá nafngreindir fulltrúar þessa skóla orðnir þrír.

Ég vil taka það fram að í nafngiftinni, norðlenski benediktínaskólinn er ekki fólgið að í þessum verkum verði vart við þá lífsskoðun sem eingöngu megi kenna munkum af benediktsreglu. Hafnið var einungis valið sökum þess að þessir þrír compilatores voru bræður af þessari reglu.

Menntun íslenskra presta á 13. og 14. öld var naumast sífari en erlendra starfsbræðra þeirra. Þess ber þó að gata að

¹Sjá Íslenskar Nikulás sögur, Helgastaðabók (Íslensk miðaldahandrit 11, Reykjavík 1962), 39. Allar tilvitnanir úr Nikulás sögum eru hér teknar upp eftir hdr. Stockh. Perg. fol. nr. 2 (H2) og Helgastaðabók (H4) og stafsetning samræð. til Hliðsjónar er vísað í útgáfu Ungers, Heilagra manna sögur 1-II (Christiania 1877).

náskóli var hvorki á Íslandi eða í Noregi á miðöldum og á 13. öld er ekki getið um neina íslenska meistara sem útskrifast hafi úr útlenskum náskólum. Það er þó hugsanlegt að Brandur Jónsson ábóti og síðar biskup hafi lagt stund á aðra nám.

Ekki hefur tekist að benda á með neinni vissu að í íslenskum klaustrum hafi verið reknir skólar á miðöldum, en í fáeinum heimildum er getið um pílta sem teknir hafa verið í læri á Helgafelli og á Munka-Þverá er á 16.öld getið um borð í skólabaðstofu.¹

Því miður er lítið vitað um íslenskan klaustralífnað á miðöldum. Alkunnar eru þó frásagnirnar um deilur Lárentíusar biskups við bræðurna á Höðruvöllum (sbr. Laurentius saga, 108 og áfr.). Benediktsregla var í munklifunum á Þingeyrum og Þverá og í nunnuklaustrum tveim á Stað á Keyninesi og í Kirkjubæ á Síðu. Önnur klaustur voru af reglu Ágústínusar, en um skeið var þó Benediktsregla í Viðey (1344-1352).

Möfn og áttir margra íslenskra ábóta á miðöldum eru kunnar, en vitneskju skortir oft um menntun þeirra og uppeidi. Þruga má þó einhverjar ályktanir um kunnáttu einstakra munka af verkum þeirra, en bæði er að sum þeirra hafa varðveist í misjöfnum uppskriftum eða þýðingum úr latínu og svo hafa þau hafa verið sett inn í samsteypur annarra manna. Hér má nefna verk 12. aldar manna eins og Odds Snorrasonar og Karls Jónssonar, en hvorirtveggja þessir voru munkar á Þingeyrum.

Ein mikilvægasta heimildin um menntun og lærdóm íslenskra klerka á miðöldum er Lárentíus saga. Þar segir frá því að Lárentíus hafi verið í Niðarósi og numið lög af Óni Flemingja. Þegar hann kemur til Íslands, þá fer hann milli klaustra og kennir. Ekki er vitað hvaða grein hann kenndi en ætla mátti að það hafi verið kirkjuréttur.

Þó að heimildir þessar séu rýrar, er ljóst að allnokkrar breytingar á námsefni hafa átt sér stað í íslenskum skólum á síðari hluta 13. aldar. Nýjar kennslubækur í málskufreðum kunna þá að hafa haft áhrif á stíl helgisagna, en aðferðafræði skólaspekinga hefur haft áhrif niðurskipan efnis og túlkun þess.²

¹Sjá DI IX, 307; DI XI, 177; Jakob Benediktsson, KLHI XV, 64o.
²Kennslubækur þeirra Alexanders frá Villa-Dei og Eberhards frá Bèthune eru talðar upp í málböðum Bóla 1326, Viðey 1327 og

Þegar þessara þreytinga verður vart, er elsti fulltrúi hins svonefnda norðenska benediktínaskóla, bergur Sökkason líklega að hefja nám.

Um berg Sökkason er fjarskalega lítið kunnugt. Vel þekkt eru ummæli Lárentíus sögu um hann og skulú þau tekin upp hér:

Þá gekk ok til bræðralags bergs Sökkason. Hafði Laurentius áður kennt honum at þrunka-Þverá, ok þá setti hann sik til náms af Laurentio. Varð hann hinn fremsti klerkr, söngvari harla samliigr ok mælskumaðr mikill, svá at hann setti saman margar sögubækir hellagra manna í norrænu máli með mikilli snilli (Laurentius saga, 73).

uróðir bergs Sökkason var kosinn af herre Laurentio ábóti at þrunka-Þverá. Var hann vígor einu ári síðar af honum heima á hólum. Var hann fornennt maðr unfram flesta menna þá á Íslandi <um> klerkdóm, letr, söng ok málsnilli; saman setti hann margar * neilagra manna sögur í norrænu sem þirtaz mun ok auðsýnaz meðan þetta land er byggt. Hér yfir fram hafði sá góði maðr ágeut síðferði með klaustrligum lifnaði. Vóru þeir bergs ábóti ok Laurentius. Þyskup í kæriligri vináttu, því at Laurentius Þyskup var lærifaðir hans (s. r., 103).

Ljóst er að bergur hefur gengið til bræðralags á Þingeyrum 1316 eða 1317, en Lárentíus kennt honum 1312-1313 á Þverá og ábóti er hann kjörinn þar 1325. Þetta bendir til þess að hann sé ekki fæddur síðar en aldamótadæmi 1300 og er sennilegast að hann sé nokkru eldri.¹

Lofid í Lárentíus sögu um berg sýnir að hann hefur verið í töluverðum metum meðal samtíðarmanna sinna fyrir lærðóm og mælskulist, en snillið merkir í tilvitnuninni hér að ofan mælsku-
list eða málsnilldarlist. Þó má gera ráð fyrir að lofid sé heldur of en van og gæti það einnig átt við ummælin um hve mörgum sögum bergur hefði snarad.² Í sömu átt vísa ummæli Arngríms Þrandssonar í Guðmundar drápu Arasonar, þar sem segir

Höðruvöllum 1461, sbr. DI III, 613; DI IV, 111; DI V, 288-289. Af öðrum heimildum virðist ljóst að þessi rit hafi þekkt um það bil öld fyrr. Það er t. a. m. hugsanlegt að Ólafur hvítaskáld Þórðarson (d. 1259) hafi þekkt og stuðst við svip-
áðar kennslubækur og þeir Eberhard og Alexander. Einnig má minna á að í Víðey 1397 er til Tobias Glosatus eftir matthías Vendôme og á Hólum eru skráð verk eftir Tómas Aquinas og Albertus Magus.

¹Attir bergs eru raktar í attartölum sem prentaðar eru aftan við Íslendinga sögur I (Kjöbenhavn 1843), 357 eftir hdr. Ad 162 fol., sem upphaflega hefur heyrt til Ad 764 4to. Sjá einnig grein eftir Gísla Brynjólfsson í Andvara VI (1880), 185.

²Þessi lofsyrði getu verið ritklif (topos). Þera má þau saman við hefja þá nokkurs í lífas sögu postala iv, Post. 425.

að Bergur hafi 'birtan margan/ byskups heidr í máli greiou'.¹ Með þessum orðum er vísað til Nikulás sögu og að öllum líkindum Guðmundar sögu C-gerðar eins og Stefán Karlsson nefur þent á.¹ Þá má telja Michaels sögu verk Bergs, enda þótt fullvist sé það ekki.

Vegna þessara lofsamlegu umsagna hafa fróðimenn verið ódeigir við að eigna Bergi Sökkasyni aðrar helgisögur en þær þrjár sem hér hafa verið nefndar. Finnur Jónsson biskup segir í kirkjusögu sinni að Bergur hafi ritað margar lífssögur (vitae) og sé Nikulás saga ein af þeim.² nafni hans taldi hins vegar tapum tveim öldum síðar í Þókmennasögu sinni að nafn Bergs hafi 'spillet en stor rolle for litterærhistorikere, en rolle som det neppe fortjener'. Finnur var þeirrar skoðunar að aðeins Nikulás saga væri með vissu verk Bergs og hann taldi líkingu Guðmundar við sedrusviðinn í lok Guðmundar bráðu hjá Arngrími vera sóttá í Nikulás sögu og bróalagið 'margan byskups heidr' vísaði til þeirrar sögu en ekki til Guðmundar sögu.³ Þótt eignaði Bergi aðeins Nikulás sögu.⁴

Fyrir hartnar tveimur áratugum birti Peter Hallberg eftir sig röð rannsókna þar sem hann hélt því fram að Bergur Sökkason hefði sett saman a.m.k. 6 helgisögur fyrir utan Nikulás sögu og Michaels sögu og að auki jarfjarteinir í handritinu Stockh.Perg. 4to nr.11, Ágúlandus þátt í Karlamagnús sögu og Um kraftaverk og jarteinir í sömu sögu. Önnur verk sem hann eignaði Bergi voru Clári saga og Drauma-Jóns saga.⁵

Ég hygg að flestir geti verið sammála um að Peter Hallberg hafi tekist að sýna að samkenni þau sem hann fann í sumum þessara verka mátti rekja til sama tímabils eða sama menningarumhverfis. Rannsókn Hallbergs takmarkaðist hins vegar

¹Sjá Icelandic Lives of Thomas à Becket, Questions of Authorship, Proceedings of the First International Saga Conference (London 1973), 237-238.

²Historia Ecclesiastica Islandiæ IV (Havnia 1676), 124.

³Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie III (København 1924), 90-91.

⁴Geschichte der norwegisch-islandischen Literatur (Strassburg 1904), 892.

⁵Stilsignalment och författarskap i norrøn sagalitteratur, Nordistica Gothoburgensia 3 (Göteborg 1963); Jóns saga helga, Afmælisrit Jóns helgasonar (Reykjavík 1969), 59-79; Da Magnúss saga nefnd. Fimrettsá (Reykjavík 1962), 69-71.

við of fá atriði til þess að hún væri marktak um sérstök nöfundareinkenni.

Í fyrirlestri höldnum á fyrsta fornsagnaþinginu í Edinborg 1971 taldi Stefán Karlsson að tvö þeirra verka sem Hallberg hafði eignað bergi gætu naumast verið eftir hann heldur samtímamenn hans, og ber sérstaklega að nefna í því sambandi Arngrím Brandsson, en hann gæti verið lærisveinn bergs¹.

Það ber hins vegar að hafa í huga að rökkin fyrir norðlensk-um uppruna þessara sagna eru mörg hver ekki nagilega sterk. Á þar t.d. nefna röksemdir Hagnúsar Mús Lárussonar fyrir því að Hagnús saga lengri sé norðlensk. Hann segir svo: "Að texti Hagnúss sögu lengri sé norðlenskur, sést glögg á því, að meðal þeirra, sem sagan nefnir "styrka stólpa, hina heilgustu foröngu-menn heilagrar kristni," eru "blezadir biskupar Johannes ok Thorlacus". En í þriðja kapitula eru attir Hagnúsar Lyjajarls og Jóns helga raktar sanan, og er Hagnús sjötti maður frá Síou-halli, en Jón fjórði. Og í kaflanum, sem greinir frá líflátsdegi Hagnúsar, segir meðal annars, að "þat var á dögum Paschalls páfa annars með því nafni ok hins heilaga Jönnis Hóla-biskups á Íslandi". Allt er þetta glögg ábending um það, að textinn er attaður úr Hóla-stifti.²

Fast af þessum atriðum veita nokkra vitneskju um uppruna sögunnar, en það sem styður skoðun Hagnúsar er að í nokkrum öðrum sögum sem víðlega má telja norðlenskar er svipað orðfari í for- og eftirmálum og jafnframt reynt þar að tengja það við staði sem áheyrendur þekktu. Eftirtekta-er verðast er þetta í eftirmála Jóns sögu postula iv.:

Hú birtiz í þekling þessum, at vér erum í fjarska fæddir frá legstað ok ljómendum jartegnum ynnilígs föður Jönnis, því at vér er lifum nálegt undir norðanvert heimskautið, eigum langt at líta til erkistólsins Effesum... (Post., 513).

Þetta má bera saman við formála Hagnús sögu lengri:

Lof, dýrd ok heiðr ok ara sé almáttigum guði, ... fyrir sína margföldu mildi ok miskunnsemi, er hann veitir oss, er byggjum á utanverðum jafri heimsins... (Íslenzk fornrit XXIV, 333).

¹ Icelandic Lives of Thomas à Becket, 237-238.

² Act. of Thomas à Becket's Cases, saga 111 (1268-1269), 117.

Þessi tenging við raunheim áheyrenda er þó skýrust í Guðmundar sögu Arngríms Þrandssonar, þar sem í formála virðist vera farið eftir reglum quintilians um þau efni.¹

Veiganikill þáttur í öllum þessum sögum er áhersla sú sem lögo er á tímatal. Ég tek sem dæmi Klausu úr upphafsköflum Nikulás sögu Bergs Þokkasonar:

Eraclius cesar ríkti xx ok vij ár. Hann átti tvá sonu Constantinum skilgetinn ok Eradonem laungetinn. Lók Constantinus ríkit eptir dag feðr síns, ... Því nöfum vér talit nefnda höfðingja í upphafi þessa máls at oss sýniz matir hlutir ok mærkiligrir ok mikilsverðir, mærkilija byrjandi, ok at síðr komi á óvart, ef nokkurir at greindum höfðingjum verða nefndir síðar í frásögnum (sbr. rms. II, 24).

Annað dæmi er úr Tveggja postula sögu Jóns og Jakobs:

En þar sem skilr þeira líff ok jarðtegnagerð til frásagnar, munu vér at þat fyrri segja sem fyrir hefir görz undir þeim höfðingjum sem nefndir verða (Post., 23b).

Það skiptir og miklu máli í öllum þessum frásögnum að áheyrendur viti nákvæmlega hvar sagan gerist. Greinilegt er á mörgum stöðum að stuðst hefur verið við landfræðirit eða kort og hafa þá fyrri sögur verið endurbættar samkvæmt þessari nýju þekkingu. Taka má sem dæmi hvernig söguviði er lýst í Nikulás sögu (H1). Þar segir:

Nicholaus var ens göfgasta kyns ór borg þeiri er Patera heitir, sú er í þann tíma var fjölmenn ok áæt, en nú er mjök svá eydd (sbr. rms. II, 21).

Frá þessari sömu borg segir Bergur svo:

Á dögum fyrrnefnus Eraclij hins góða cesaris stóð nin frægasta borg, fyrrgreind Patera meðr miklum sóma, forþrís hafandi yfir öllum stöðum í Licia bæði sakir sterkra múra, ríkdóms, fjölmennis ok vápnafía, svá at erkistóllinn í Nirrea var eigi samvirouligr í gjöfum nefndra greina (sbr. rms. II, 26).

Arngrímur Þrandsson er hins vegar ekki svo nákvæmur í Guðmundar sögu sinni. Hann iatur sér nægja að vísa til þess landshluta þar sem jarsteinirnar eiga að hafa gerst.

Niðurskipan efnis er í mjög föstum skorðum hjá Bergi Þokkasiyni í Nikulás sögu. Hann fylgir nákvæmlega ordo temporum og semur sérstakt formálabréf fyrir henni, en þýðir einnig

¹ Institutio oratorum IV. i, 30.

var sett fyrrum at guð drottinn knýrr optlaga synduga menn til iðranar með strangligum ógnum. Því er þessu næst í þriðju grein álitanda, er svá segir at guð milar ok miskunnasam hraðir optlaga vánda menn með þjörtum jarðeynum ok víkr þeir á hjálparveg þrott frá glepum (sbr. ims.ii, 59).

Enn eitt dæmi um vinnubröge Bergs er útlístan hans á dyggum Nikulás. Hann vitnar eins og alsíða var í ritninguna en síðan tekur hann hverja dyggó fyrir sig. Sem sýnishorn tek ég þennan póst:

Friðsær maðr var frægr herra nicholaus, engan mann um alur ljóstandi, hvárki andliga né líkamliga; engan andliga, því at etgi nokkut veikt nugskot skelfði hann eða þápurð gjörði meðr nýjungarfullum framúrði, forðandiz þat <at> predika sem nokkurum veri flýjanda heldr greindi hann smásmugliga hveru tíma hvílfás þugar styrks eða samvizku þeir veri er hans oró skyldu heyra... (sbr. ims.ii, 62).

Arngrímur Brandsson hefur annan hátt á; hann skipar jarðeinum niður í flokka og fylgir ekki ordo temporum við niðurskipan þeirra. Um þessi vinnubrögð mun Stefán Karlsson fjalla nánar í fyrrilestri sínum. Það fer vart á milli mála að aðferð þeirra Arngríms og Bergs er sútt í skólabækur, niðurskipan röksemdanna hjá Bergi og flokkun jarðeinanna hjá Arngrími benda eindregið til þess að þeir hafi kunnad eitthvað fyrir sér í skólastík enda þótt þeir sjái ekki ástræðu til að nota þá kunnáttu til fullnustu á aðourmálinu. Í þessu viðfangi er vert að benda á að Bergur notar orðið disputanargrein.¹

Stíll sá sem er á þessum sögum hefur verið nefndur skrúðstíll á íslensku. Þetta er að sumu leyti réttnefni, en það hefur ekki verið skýrgreint nánar í hverju skrúð hans er fólgið. Í einkar gagnlegri yfirlitsgrein eftir Ole Widding í Horrón Fortællekunst (1965, 132-136) um þessa stíltegund rakti hann helstu einkenni þessa stíls og er vert að staldra við tvö þeirra: lýsingarorð sem tjá tilfinningar og lýsingarnátt nútíðar í stað verbum finitum.

Festir þeirra fræðimanna sem fjallað hafa um þessa stíltegund hafa reynt að tengja hana við stílfræði latínu á 12. og 13. öld eða fyrr. Er skrúðstíllinn t. d. staling á ornatus? Koma stílbrögð hans heim við ornatus facilis eða getur hann fallið undir það sem í málskufræðum er nefnt ornatus difficilis?²

¹ Sjá ims.ii, 6+.

² Er kys að nota þessi hugtök hér, þar sem svo virðist að

Atla íslenskir og norskir helgisagnaritarar sér að skrifa dýrlingasögur með lágu málshætti? (lágr málsháttur = sermo humilis). Lenda íslenskir helgisagnaritarar í söms konar mótsögnum og þeir sem skrifa á latínu: vilja eða lástast þótt orðið svo að hver fiskimaður skilji, en stíll og orðfari er mótað af kenningum mælskulistar? Ég hef vikið að þessu á öðrum vettvangi og vísast hér til þess.¹

Litio sem ekkert hefur verið fjallað um ornatus í norrænum heimildum. Lucy Collings reifaði í doktorsritgerð sinni, sem því miður er litio þekkt, nokkur þau atriði sem hér hefur verið dregið á.² Núna kom auga á að íslenskir þýðendur og safnendur þýddu aðeins hluta af þeim latnesku stífrögnum sem koma fyrir í frumritinu. Lucy Collings ályktaði því:

If the ornatus is found to be different from that of the Latin, there is little purpose in attempting to explain the differences by suggesting that the use of the figures was taught in the schools and applied directly to the vernacular (as implied by Halvorsen, pp. 5-6). Such a statement assumes that shared features which may be part of the Universals of Rhetoric indicate influence. The Third Grammarian unintentionally points to the gap between Icelandic and Latin rhetoric when he compares alliteration and the Latin figure parhomoion, which are used under such different circumstances by the poetics of each language as to completely preclude the notion of interdependence. It would perhaps be more profitable to investigate an additional source of influence, namely that of native Germanic verse.³

Það verður að hafa fyrir satt að á Íslandi hafi tókast norræn skáldskaparhefð óháð latneskri óðfræði (ars poetica). En áhrif þeirrar greinar berast til Íslands á 13. öld. Ólafur hvítaskáld skýrir upphaf skáldskaparins sem translatio studii og sá sem skrifað hefur Wormsbók kannast líka við þá skoðun. Notkun á cursum í 13. öldar ritum og síðar bendir til þess að sagnaritarar hafi tekið ýmislegt upp úr erlendum námsbókum án þess að reyna að staofæra öll áhrifafrögu latneskra stífræða. Þeirri spurningu er hins vegar ósvarað, hvers vegna þeir hafi aðeins tekið upp sum stífrögðin. Það hlýtur að liggja í því að norrænu helgisagnaritararnir voru að semja eða setja saman fyrir leikmenn sem flestir voru ólærdir á bókmal, með öðrum

¹ Sjá Íslenskar níkulás sögur, Helgastaoabók, 16.

² The Codex Scaudensis: Studies in Icelandic Hagiography. (Ann Arbor 1974).

ordum þeir hafa einfaldað aðbröggin. Í þeim helgisögum sem hér um ræðir beinast flest algengustu áhrifameðul stílsins að því að vekja upp tilfinningar, vekja í brjósti áheyrenda ást og fögnuð, 'andliga gleði'. Þjóðfallið sem bæði kemur fram við cursus og í lýsingarhetti nútíðar gefur stífinum ákveðið tilfinningagildi: hann hrærir upp í þeim. Lýsingarhátturinn er auk þess notaður til þess að dramatisera, eins og sést best af frásögn Bergs Sökkasonar af dauða Nikuláss erkebiskups:

...ú sem guð drottins eiskari nefir veitt friðarkoss ok blezæn sína öllum prestum ok altarisþjónustumönnum tekr hann satt farnesti eilífs fagnagar, líkam drottins várs í hiniríki með allri þjónustu fagrliga fyllóri; bíðr hann síðan búinn ok blezæðr sinnar framferðar, forðandiz at tala utan hæstu nauðsynjar, lesandi óaflátliga heilaga psalma, þjóðandi föður hiniríkis senda sér sína engla móti hans útgengnum anda framflytjandi til eilífra fagnada, hvat er hann þiggr þegar í stað af sínum skapara fyrir fljótanui megi yfirvettis verðleika, sjáandi glæða guos engla til sín komna svá sem reiðubúna ok fram standandi sér þjónustu veitta (sor.,ms.ii,127).

Svipuðu hlutverki gegna líkingar sem skírskota til frosts eða kulda svo og til hitans af andlegri ást dýrlingsins:

Óptliga mykti hann þat hjarta með sínum blezuum áminningum, er áor var hart ok frostit í langri vanrækt ok syndum (Thomas saga, 322)... heldr stendr óhræðr í landtjalui drottins með óþeygðum njámi himmeskrar miskunnar (s.r.,43o).

Líkingar af þessu tagi eiga allar að leggja áherslu á mildi og miskunnsemi dýrlingsins; hann er ástríkur og órlátur. Þetta er sú ímynd sem helgisagnaritarar vilja ná fram og stíllinn er eitt taki til að sýna hana. Bergur Sökkason skrifar t. a. m. ekki Nikulás sögu "heldur fullari" aðeins til þess að auka við heimildum sem áður voru ókunnar. Markmið hans er að semja þetri lífssögu en áður þekktist: skólavera dýrlingsins og jarteinin um hversu hann þjargaðist frá sjávarföllum en þó sérstaklega hversu hann var til skólabræðra sinna 'línr ok ástríkr' á að sýna glöggvæðni hans og mildi. Þakir þessa kerleika er hann fær um að reisa kaupmenn upp frá dauða og í allri sögunni þirtist hann sem kerleiksríkur faðir, góður hiroir sinna sauða; hann er hjá bergi fulltrúi guðlegrar ástar. Nér virðist og að umsamning jarteinanna í Jóns sögu helga þ gegni sams konar hlutverki. Í Guðmundar sögu Arngríus er hins vegar megináherslu-

an lögu á þolinæðiskrútur Guomundar; hvað hann þoldi fyrir trú sína, hve fátakur hann var og hve ólfoeir höfðingjar voru honum, en á hinn bóginn hve hann var lifður og ástrikur alri afþýðu: hann var Guomundur hinn góði.

Hú er ákanna að á 13. öld koma fram nýjar stefnur meðal kirkjunnar vanna og má þar einkum nefna betliunkastefnurnar tvær, Fransískana og Dóminíkana. Áhrifa þessara stefna verður ekki mikið vart á Íslandi á 13. öld, þegar undan er skilin pólitísk Guomundar Árasonar sem greinilega hefur þegja sitt hvad frá stefnu betliunka. Aftur á móti er það ekki fyrir en með Jóni Halldórssyni (1322-1339) að skoðana predikarabæðra verður vart á Íslandi, og Þergur Sökkason notar í Nikulás sögu dæmisögu á svipadan hátt og tíðkast hefur í ritum Dóminíkana.¹

Hér virðist að sjónarmið þessara munkaregina gati í þeim úyrlingasögum sem öy nef kallað norrolenska Benediktínaskólan, en áhrif á þá helgisagnagere eru víðar að komin. Árni Lárentíusson notar t. d. enskar 12. aldar heimildir í Þunstanus sögu, en hann hefur þó ekki þekkt vita wulfstani eftir william frá Walmesbury.² Einnmitt enskir helgisagnaritarar á 12. öld leggja hvad mest upp úr því að tímatalið sé rétt, lífssagan verður fremur ævisaga og reynt er að tengja líf úyrlingsins við líðandi stund; láta tíðarandann í ljós.³

Elstu íslensku lífssögurnar í An 645 4to og An 652 og 623 4to eru að mestu lausar við þessi ströngu tímatalisákvæði og svo er einnig um flestar þar sogur sem skrifaðar hafa verið upp í Stockh. Perg. fol. nr. 2, sennilega eftir gömlum forritum. Það er hugsanlegt að Þergur Sökkason og lærisveinar hans hafi fylgt innlendi sögutækni, eins og hún var algengust í veraldlegri sagnaritun, en þar sem svo virðist að töluvert af enskum helgisögum hafi verið til í landinu á 14. öld, má atla að þeir hafi af þeim numið. Speculum historiale hefur og haft

¹Kirkjan á Kolbeinsstöðum var helguð sælum Dóminíkusi, sbr. Bl. IV, 180. Magnús Már Lárusson byggur kirkjan hafi verið helguð honum í biskupstíu Jóns Halldórssonar, sbr. Sct. Magnus Orcadensis Comes, 472. Einkennilegt er það, ef rétt er greint, að Árni Lárentíusson hafi gengið í klausturreglu Dóminíkana. Sjá um þetta efni: Christine L. Fell, Þunstanus saga, lxii-lxiv.

²Jón Christine L. Fell, Þunstanus saga, xl-xlii.

útlövoró áhrif, enna er það rit þekkt þegar í lok 13. aldar.¹

Ég skal að lokum draga það saman sem hér hefur verið drópið á. norðlenski benediktínaskólinn á retur sínar að rekja til breyttrar stefnu kirkjunnar í lok 13. aldar og á 14. öld. Í mynd dýrlingsins á að speglast oristi og ástúð; áhersla er lögð á gæsku hans og fátækt. Til þess að ná fram þeim tilfinningaþita í frásögnina sem sýnir ástúð og mildi dýrlingsins, nota þessir höfundar stíl sem að einhverju leyti er fenginn úr latneskum skólabókum í málskulist, en líkingum og samlíkingum er hagnað sviðað og algengt er í ritum fransískana. Óa leið eru líffræðingarnar gerðar að avisögnum, ef til vill til að þóknast áheyrendum. Jafnvel þessari nýju stefnu í helgisagnagero, þrífst eldri sagnagero og er safnið í Stockholmsberg. fol. nr. 2 uassi um það. Þvo virðist sem kirkjunnar hafi hafi viljað koma þessum nýju sögum á framfæri við sem flesta sóknarænum, en það hafi ekki alltaf tekið.

Hafngreindir höfundar norðlenska benediktínaskólans eru aðeins þrír; ekki hefur enn reynt unnt að finna ákveðin höfundareinkenni á þeim sögum sem í neimildum eru höfundarlausar. Jóns saga postula iv. og Tómas saga erkebiskups ii. sýnast þó freður vera verk Arngríms en Bergs. En eitt er þó víst: Haraðdar sögur eru allar settar saman af lærðum mönnum nokkru fyrir eða eftir miðvik 14. aldar og þar eru mikilsvero tilraun til koma nýjum sjónarmiðum að í nýjum búrningi eða eins og segir í formála Tómas sögu erkebiskups ii.:

En nú á nýjum tímum sýndiz góðfúsna mönnum nýtsanligt at setja samt í eina bók, til lofs ok tíðnar salum þíno, þat er af hverra oroum hast berr ok lofsamligast virðiz vitrum mönnum, at nógilfismaer hafi nærhendis, hvat er hann ginniz í guðs lofi af þraut ok þolunneði þessa míslarvátts... (Thomas saga, 295).

¹ Ole-Jørgen Johannessen, *Litt og stilene til Jóns saga baptista ii*, *Jafnsetla septentriónalía* (hafnar 1977), 108.